

КОНЦЕПТ «НАРОДОВЛАДДЯ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПУЛІСТСЬКОГО ДИСКУРСУ

Марина Баранівська,

Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,
аспірантка

ORCID: 0000-0001-9504-6631; baranivskam@gmail.com

Популізм є одним із феноменів сучасної демократії, відповіддю суспільної свідомості на суперечності представницької форми правління та надмірну складність сучасних демократичних процесів. Дослідження цього феномену в контексті його зв'язку з демократією є важливим, адже суспільний запит на переосмислення фундаментальних принципів діяльності політичних інститутів, переоцінка суспільно-політичних процесів, запит на «нові обличчя в політиці», «позасистемних людей», які здатні «відновити справедливе народовладдя», фактично стали політичними трендами сучасності та утворили потужний політико-мобілізаційний потенціал популістських політичних сил (політична кампанія Д. Трампа в США, «Рух п'яти зірок» в Італії, «Рух жовтих жилетів» у Франції, Нідерландах, Бельгії, в інших європейських країнах тощо).

Популізм є політичним стилем, який адаптується до різних ідеологічних рамок та систем, суттєвою характеристикою популізму є визнання народу найвищою цінністю [1, с. 34], а основа популістського дискурсу полягає у співчутті народу, відновленні «справедливого народовладдя», засудженні «несправедливих та корумпованих» політичних еліт. «Відновлення справедливого народовладдя» як уособлення волі «народу» стає універсальним інструментом популістської риторики, який використовують політики-популісти у боротьбі за владу. Імплікація «демократія – популізм», суб'єктність народу в політичному процесі, антиелітарна позиція є обов'язковою умовою популізму, адже політики-популісти позиціонують себе як радикальна опозиція до владної політичної еліти та виступають «голосом народу», уособленням «справжніх демократичних сил», які здатні відновити «справдливе народовладдя».

Аналізуючи взаємозв'язок популізму та демократії, Д. Макре стверджує, що популізм становить певні загрози демократичним процесам [2, р. 162]. Одна з таких загроз – надмірне спрощення уявлення про соціально-політичний простір. Д. Макре критикує популізм, перш за все, за маніпулятивний характер популістської риторики, адже для популізму властивим є переконання суспільства у розв'язанні надскладних державних проблем шляхом одного або кількох простих рішень, які зможуть кардинально змінити ситуацію на краще. Оперуючи поняттям народовладдя, популізм прагне спростити розуміння політики та розв'язання її проблем. Як влучно зазначив Р. Дарендорф, популізм простий, демократія складна [3, р. 156–163], або, за словами українського дослідника М. Дем'яненка, більш точною рисою популізму є здатність його творців і провідників запропонувати індивідам, зневіреним у корумпованих виборах, менш абстрактну політичну гру [4].

Популісти завжди займають антиплюралістичну позицію, що є загрозою демократичним цінностям. Популісти стверджують, що вони, і тільки вони, представляють волю народу. Претензія на виключне представництво інтересів народу – ключовий елемент популістського нарративу. Балотуючись на посади, популісти зображують своїх політичних конкурентів як частину аморальної, корумпованої еліти. Популізм становить небезпеку для демократії, бо демократія вимагає плюралізму та визнання того, що ми повинні знайти справедливі умови співжиття усіх без винятку громадян. Ідея єдиного, однорідного, автентичного народу є маніпуляцією; як колись сказав філософ Ю. Габермас, «люди» можуть виступати лише у множині [5, р. 607]. Небезпека маніпуляції з оперттям на конфлікт сприяє суспільній поляризації через ставлення до своїх політичних опонентів як до «ворогів народу» і прагнення їх витіснення з політичного поля [6].

Серед загроз демократичному розвитку – популістське прагнення «персоналізації» політичних рухів, схильність до створення культу особистості їх лідерів – здатних створити «справедливе» суспільство шляхом нівелювання залежності від владних та політичних інститутів. Сучасні демократичні інститути часто перешкоджають лідеру-популісту на шляху до влади й тому

стають об'єктами критики. Таким чином, персоналістська природа популізму, закликаючи до прямого народовладдя, робить його загрозою для ліберальних інститутів [7].

Разом з тим, варто зазначити, що природа популізму, зрештою, має своїми витокami конкретні й злободенні проблеми громадян. Ігнорування цих проблем владою, політичними чи суспільними інститутами або ж нездатність їх ефективного розв'язання й створюють підґрунтя для популізму. Популізм, як справедливо схарактеризував це явище голландський соціолог К. Мудде, є своєрідною «неліберальною демократичною відповіддю на недемократичний лібералізм» [8]. Тож вади суспільного розвитку, на які звертають увагу й прагнуть використати для досягнення власних цілей популісти, мають стати своєрідними маркерами суспільно-політичного стану й необхідності корегування напрямів його удосконалення.

Бібліографічні посилання

1. Прядко Т. П. Популізм як ризик демократичного розвитку і засіб політичної мобілізації електорату : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 264 с.
2. MacRae D. Populism as a Ideology. *Populism: Its Meaning and National Characteristics*. London, 1969.
3. Dahrendorf R. Acht Anmerkungen zum Populismus. *Transit-Europäische Revue*. 2003. No. 25.
4. Дем'яненко М. М. Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2016. 177 с.
5. Habermas Jürgen. *Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskustheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994.
6. Müller J-W. *What is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2017. 123 p.
7. Fukuyama F. *What is Populism*. Berlin : Atlantik-Brücke Publication, 2017. 32 p.
8. Mudde C. The populist zeitgeist. *Government and Opposition*. 2004. No. 39 (4). P. 542–564.